

a kényes ingerkedést, ha — megengedik.

Pintér sokoldalúan érdeklődő és nyugtalan. Ez a kötet azonban évtizedekre eldöntheti a vajdasági humoros írások sorsát, hiszen nem sikertelen törekvésekről van szó, kítűnő kötetet olvashatunk. Ezért várjuk a folytatást, talán egy humoristaciklust, amely igazolja a mondást, hogy »igenis van vajdasági humor«, hiszen a közelmúltban megrendezett szabadkai esten több mint négyszáz személy várta a humort csinálók fellépését, akik azóta hasonló rendezvényeket sürgetnek az Életjel szerkesztőinél.

A szerző bátran kizárja a felesleges mondatokat, szavakat, tömören fogalmaz, néhány vonás és kész a típus. Igaz, leggyakrabban önmagát festi meg. Az életből vett minden egyes alakja vagy önmaga személyének a belehelyezése az életbe majdnem minden írásban sikerült. Nehéz volna külön-külön osztályozni a legjobb írásokat, amelyeket — sajnos — mert csonkítottak, mert a dialógusokból tárcák születtek. Nagy kár, hogy ez a műtét megtörtént, mert például a színjátszó csoportok évek

óta sürgetnek színpadra írt jeleneteket, egyfelvonásosokat. Érzésem szerint a kötet megjelentetése túl sok bábát igényelt. Jobb lett volna a munkát a szerzőre bízni. A humor nálunk nem jár gyermekcipőben, s nem hinném, hogy — osztályozva a maga kereteiben — lemaradása a többi műfaj mögött maratoni távval mérhető, s hogy idővel nem lenne aktuális. Sőt!

Könyvkiadásunknak ebben a fázisában valósággal ünnep a *Van benne valami*. Nyugodt lelkiismerettel odatehetjük a könyvtárak polcaira. A helyét is könnyen kijelölném, de szeretném, ha önállóan mosolyogna ránk egy sarokban várva a többieket, a társakat: Balázs Pált, Kopeczky Lászlót, Varga Gézát, Kiss Istvánt, Bogdánfi Sándort, Horváth Györgyöt, Krekovicz Ferencet, Kopeczky Csabát, akikre bizonyára ösztönző hatással lesz.

Nem az ünneprontás szándékával mondom, de megérdemelt volna egy rövid előszót, mert végső esetben a humorista is ember és — talán ez nem is lényeges — író, aki nem unalomból, hanem szükségből írja azt, amit ír...

BARÁCIUS ZOLTÁN

A „DEMITOLOGIZÁLT“ NJEGOŠ

ČEDO VUKOVIĆ: *Sudilište*.
Obod, Cetinje, 1971.

Čedo Vuković (1920), a mai Crna Gora irodalmának jelentős prózaírója, két évvel ezelőtt regényben dolgozta fel Petar Petrović Njegoš, a XIX. század egész délszláv irodalmának, Crna Gora püspökfejedelmének s klasszikus költőjének életét és egyben alkotóművészetét is. Njegoš legkiemelkedőbb műve a *Hegyek korszorúja*, (*Gorski vijenac*), amely századunkban két fordításban is került a magyar olvasó kezébe: az első, Veselin Džisalović újvidéki tanár

műve volt 1902-ben, sajnos, már akkor erősen avatag magyar nyelven, így műve elsikkadt; másodszor pedig 1947-ben e sorok írójának a fordításában, a Budapesti Könyvkiadó gondozásában, de ez a kötet is rég eltűnt már a sulyosra fordult időben, s már antikváriumokban sem kapható. Njegoš másik nagy költői műve *A mikrokozmosz fénye* (*Luča mikrokozma*) még magyar fordításra vár.

Crna Gora népe, ha nem is földelt be a törököknek, de évszázadokig állami önállóság nélkül élt, s hol a törököknek, hol Velencének fizetett sarcot. Csak a XIX. század elején sikerült a Petrović családból származó I. Petar püspökfejedelemnek a Crna Gora-i törzseket egyesítenie, s azok elismerték korlátlan hatalmát. Fejedelemsége ekkor három világhatalommal, Törökországgal, Velencével és Ausztriával folytatott léteért diplomáciai küzdelmet, s a távoli orosz cársággal mint védnökével állt kapcsolatban. (Rá valóban illenek Ady szavai: komportszág volt.) I. Petar halála után (1831) orszagát unokaöccsére, a Njegušiból származó Radera hagyta, aki először szerzetes lett, majd Pétervárott püspökké szentelték. A püspökfejedelmi trónt II. Petar néven foglalta el. A testileg-lelkileg jól fejlett, éles eszű fiatalemberben égett a tudásvágy, rengeteget tanult, olvasott, kétszer is járt Oroszországban, s eredetiben olvasta Dantét, Petrarcat, Miltont, Byronot, Puszkint. A nagy írók és gondolkodók műveinek tanulmányozása lassanként költővé érlelte, s a »cetinjai remete« első zsengei után már olyan művekből fordított anyanyelvére, mint az *Ilász*, az *Ének Igor hadairól*, habár ezeket is a szerb népi deseterac formában.

Első gondja az volt, hogy országban tekintélyét megerősítse, a belső békét megszilárdítsa, s a patriarkális törzsi rendszert korszerű állami közigazgatással váltsa fel. Iskolákat létesített, nyomdát alapított, bevezette az adórendszert, s ez váltotta ki népe körében a legnagyobb ellenállást. (Az adót a nép »harácnak« tekintette, s nem akart fizetni.) Arra törekedett, hogy az akkor vele szomszédos Ausztriával és Törökországgal a közös határokat megállapítsa és az ország függetlenségét formálisan is elismertesse. Szándékait, jórészt orosz segítséggel, sikerült is megvalósítania, eközben azonban a felvilágosult uralkodó és egy személyben költő, nem egy olyan lépésre volt kénytelen rászánnia magát, amely lelkiismeretével ellenkezett. (A lázadók felszámolása, bebörtönzése stb.) S miközben országa viszonyait rendezte, nem tévesztette szem elől, hogy népe a szerb nép része és a délszláv népek közös-

ségébe is tartozik. Északon, Ausztriában Vuk Stefanović Karadžić a szerb irodalmat a nép nyelvén akarta az akkori szlavjanoszerb helyébe állítani (melyet a pravoszláv egyház körömszakadtáig védelmezett), a Crna Gora-i püspökfejedelem már akkor a nép nyelvén írta verseit, noha az orosz hatásokat sem tudta elkerülni.

Az irodalomtörténet mindeddig lehetőleg úgy foglalkozott a püspökfejedelem költővel, hogy elfeledkezett vagy háttérbe szorította mindazokat a körülményeket, amelyek a költő romantikus vagy »mitologizált« alakjának árthattak volna, ezzel szemben Čedo Vuković Njegos-regényében semmit sem retusál, nem az idealizált férfiszépséget állítja elének, hanem fájdalmas testi és lelki vívódásait és azokat a küzdelmeit is, amelyeket a felvilágosult államférfi sokszor az ellene támadókkal szemben vív. Vuković annak megemlékezéséről sem feledkezik meg, hogy Njegos ellenfeleinek jó ideig a cári udvart is sikerült félrevezetnie és a költőt »gyanússá« tenni, mondván, hogy pazarol és népe ellene van. (Ezért a cári hatóságok pétervári útja alkalmából jó hat hétre Pszkova internálják is.) Röviden: ez a regény »demitologizálja« Njegos személyét és reális képét igyekszik megrajzolni. Mindezt pedig úgy cselekszi, hogy nem »szabályos« időrendi krónikát ír életéről, hanem egyetlen napját ragadja ki, azt a napot, amikor élete vége felé, halálosan betegen hazatér Itáliából, hogy szülőhazája földjén haljon meg. A regény Kotor (Cattaro) városának kikötőjében kezdődik, amikor is a beteg költőt hordszékbe ültetik és így viszik át a Lovćen hegyi útján, melyet »villámok véstek a hegyoldalba«, s miközben a pihenés egyes stációin a jelen pillanatairól kapunk képet, egyben a költő belső monológjaiból megismerjük múltját, töprengéseit, vívódásait, harcait az ellene támadókkal, saját népének egyes törzsfőivel, az osztrákokkal, törökösökkel, velencésekkel, sőt a cári udvar barátaival is. Ezek a belső monológok közelítik meg legjobban a regény művészi csúcspontjait is. A regényíró képe megalkotásához nem csupán az irodalomtörténetet, annak ragyogó és komor részeit vetíti elének, hanem a költő

műveit, olvasmányait, eredeti feljegyzéseit is felhasználja, s így mintegy önkéntelen vallomást kapunk életéről, belső problémáiról. Ezek a belső monológok egyes helyeken lírai töltést kapnak, a valóban megrendítőek. A szerzőnek mind lírai feszültségben, mind a felhasznált kifejezésekben sikerült Njegoš költészetébe beleélnie magát, s biblikus erejű népi nyelvezetük magasztos szépséget is ad nekik. Vuković e művéből kitűnik, hogy alaposan tanulmányozta a költő jegyzeteit és olvasmányaiából is bőven idéz, nyilván a költő feljegyzései alapján, és ezeket az idézeteket szervesen bele tudja helyezni a regény szövegébe. (Főleg Dante *Isteni színjátékából* idéz.) Minél inkább közeledik a regény a végéhez, ezek a belső monológok egyre inkább a költő látomásává válnak, s lázas szürrealista képek zuhatagát csillogtatja meg az olvasó előtt. A költő, immár a biztos halál felé közeledő útján, valóban ítélőszéket tart önmaga és életműve fölött; nemcsak népe, az egyszerű emberek ítélkezését hallja, hanem lelkiismerete, belső sugallatainak a szavát is.

A költő utolsó útja, Čedo Vuković művészi emelkedettségű megfogalmazásában, az egyes pihenők stációival, képeivel a kálváriajárás megrendítő erejével hat és hatalmas freskókat bont ki az olvasó szeme előtt. A Kotortól Cetinjéig vezető úton a főhős tudatos és tudatalatti világa társul elénk, az álom és ébrenlét lázas álmaival, a püspökfeje-

delem egész élete, s vele együtt környezetének élete is, a Crna Gora-i nép egész története és ebben a történetben Njegoš, a püspökfejedelem és költő sorsa. A költő megáll Crna Gora, de az egész világ színe előtt is, legfőképpen pedig lelkiismerete előtt, s így várja az ítéletet művére és cselekedeteire. Ez az ítélet pedig nem hangzik el, hanem az olvasóban kell elhangzania; leszámolás az államférfi és a költő igazságaival és tévedéseivel, tetteivel, félelmeivel és rémületeivel, mindazzal, amit az emberért vagy az ember ellen elkövetett. S mindez egyetlen könyvben, több mint háromszáz oldalon, az igazságkeresés szenvedélyével.

S mondjuk meg: nem könnyű olvasmány Čedo Vuković összegező életregénye, sűrítetten és azzal a tömörséggel, amely Njegošra oly jellemző. S nem könnyű, különösen a magyar olvasó számára, hiszen a regényíró utalásaival és odavetett képeivel feltétlenül kevesebbet mond a magyarországi olvasónak, mint a jugoszláviainak. Mégis merem remélni, hogy eljön egyszer az ideje, amikor az a regény magyarul is megjelenhet. De ezt feltétlenül meg kell előznie — vagy legalábbis kísérsenie — a *Hegyek koszorúja* méltó és egyelőre végleges magyar kiadásának.

Távoli álom? A recenzens, csaknem ötven évi úttörő munka után hiszi, hogy sokkal közelebb állunk megvalósításához, mint a század elején. Sokkal közelebb, mint hinnenk.

CSUKA ZOLTÁN

A MŰVÉSZET VÉGSŐ LÉNYEGE

LISE és OTO BIHALJI-MERIN: *Henri Rousseau*. Corvina Kiadó, Budapest, 1973.

A művészettörténészekről nem várhat az olvasó színes, változatokban gazdag és filmszalagszerűen pergő cselekményt tartalmazó olvasmányt,

hanem komoly elmélyedést, a mondatzövésekre újra meg újra való visszatérést mindaddig, amíg a szöveg jelentését teljesen be nem fo-